

27.2.2024

EOAK/1208/2023

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Saksin

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha-Pekka Konttinen

ASUMISYKSIKÖN MENETTELY TIEDOTTAMISESSA JA PÄÄTÖKSENTEON TUKEMISESSA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli yritys A:n vammaispalvelujen asumisyksikön ja sen ohjaajan menettelyä kehitysvammaisen tyttärensä huolenpitoa ja tiedottamiskäytäntöjä koskevassa asiassa. B:n kaupunki järjesti kantelijan tyttären sosiaali- ja terveystalvelut.

Kantelija kertoi, että hän oli taloudellisena edunvalvojana ja äitinä hoitanut tyttärensä asioita 25 vuotta. Kantelijan mukaan holhousviranomaisen tekemä edunvalvojan vapauttamista koskeva hakemus ja kärjäoikeuden lausumapyyntö oli annettu 22.12.2022 hänen tyttärelleen tiedoksi haastemiehen välityksellä. Kantelija arvosteli sitä, että asumisyksikön ohjaaja oli säilönyt paperin tyttären asiakirjoihin, mutta ei ollut tiedottanut kantelijaa tai muita omaisia siitä, että kärjäoikeuden pyynnössä vaadittiin toimenpiteitä määräajassa. Kantelijan mielestä hänen tyttärensä ei ollut saanut riittävää tukea haastemiehen läsnä ollessa.

Kantelija kertoi vielä, että haastemiehen toimittamat paperit oli sittemmin lähetetty vanhasta asumisyksiköstä uuteen asumisyksikköön, jonne hänen tyttärensä oli muuttanut tammikuussa 2023. Kantelijan mukaan paperit eivät kuitenkaan olleet siirtyneet uuteen asumisyksikköön.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta B:n kaupungin sosiaali-, terveys- ja pelastustoimiala antoi 6.4.2023 päivätyn lausunnon, johon oli liitetty kaupungin vammaistyön 14.3.2023 päivätty selvitys ja asumisyksikön 27.2.2023 päivätty selvitys.

3 RATKAISU

3.1 Saatu selvitys

Asumisyksikön johtajan selvityksen mukaan haastemies oli käynyt yksikössä 22.12.2022 iltavuoron aikana. Ohjaaja oli saattanut haastemiehen kantelijan tyttären asunnolle. Kantelijan tytär oli toivonut ohjaajan läsnäoloa tilanteessa. Haastemies oli kertonut tiedoksiannosta, ja hän oli kysynyt kantelijan tyttäreltä, tietääkö hän, mihin asia liittyy. Kantelijan tytär oli kertonut tietävänsä. Kysyttäessä kantelijan tytär ei ollut halunnut avata ja lukea kirjettä, vaan hän oli toivonut, että kirje laitetaan hänen kansioonsa.

Palveluntuottaja on selvityksessään pahoitellut tapahtunutta. Yksikönjohtajan selvityksen mukaan tilanne oli ollut ohjaajalle ja työyhteisölle uusi, jonka vuoksi ohjaaja ei ollut osannut aloittaa tilanteen edellyttämiä toimenpiteitä. Selvityksen mukaan ohjaajan olisi tullut tiedottaa yksikönjohtajaa haastemiehen käynnistä ja selvittää, miten tilanteessa toimitaan. Kaupungin vammaistyön arvion mukaan kyseessä oli inhimillisestä virheestä johtunut valitettava tapahtuma.

Kaupungin sosiaali-, terveys- ja pelastustoimialan näkemyksen mukaan asumisyksikön ohjaajalla oli ollut tilanteessa velvollisuus huomioida ja kunnioittaa asiakkaan tahtoa. Asumisyksikön ohjaaja oli toiminut tilanteessa kantelijan tyttären toiveiden mukaisesti. Toimialan mielestä tilanteessa oli noudatettu sosiaalihuollon asiakaslakia sekä sosiaalihuoltolain mukaisia hyvän palvelun ja asiakasta kunnioittavan kohtelun säännöksiä ja periaatteita.

Kaupungin sosiaali-, terveys- ja pelastustoimialan lausunnon mukaan kantelija oli voinut olla esteellinen valvomaan tyttärensä etua lausumapyyntöä koskevassa asiassa, koska haastemiehen tiedoksi antama asia oli koskenut hakemusta kantelijan vapauttamiseksi edunvalvojan tehtävästä. Myös tyttären näkökulmasta asia oli voinut olla vaikea, koska se oli koskettanut hänen äitiään. Toimialan näkemyksen mukaan tilanne oli tässä suhteessa ollut haasteellinen. Kantelijan tyttäreltä ei ollut tullut painostaa kirjeen avaamiseen. Toimialan lausunnossa kuitenkin pahoitellaan, ettei kantelijan tyttäreltä ollut kysytty, haluaako hän, että haastemiehen käynnistä ollaan yhteydessä hänen äitiinsä tai muuhun omaiseen.

Kaupungin vammaistyössä ei nähty tarpeellisiksi ryhtyä välittömiin valvonnallisiin toimenpiteisiin tapahtuneen johdosta. Vammaistyön selvityksen mukaan osana yksityisten palveluntuottajien yksiköiden valvontaa kuului viimeisen 12 kuukauden aikana yksikköä koskevien palautteiden, epäkohtailmoitusten ja vastaavien kuten kanteluiden käsittely. Selvityksen mukaan vuoden 2023 valvontakäynnillä tullaan siten käsittelemään tämän kantelun osalta asumisyksikön sisäistä tiedonkulkua.

3.2 Arviointi

3.2.1 Asumisyksikön ohjaajan menettely

Sosiaalihuoltolain 30 §:n 1 momentin mukaan asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Asiakasta on kohdeltava siten, että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan eikä hänen ihmisarvoaan loukata. Pykälän 2 momentin mukaan sosiaalihuoltoa koskevia päätöksiä ja ratkaisuja tehtäessä ja sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan etu.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (sosiaalihuollon asiakaslaki) 5 §:n 1 momentin mukaan sosiaalihuollon henkilöstön on selvitettävä asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan. Pykälän 2 momentin mukaan selvitys on annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön ja merkityksen.

Sosiaalihuollon asiakaslain 8 §:n 1 momentin mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja muutoinkin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan.

Sosiaalihuollon asiakaslain 9 §:n 1 momentin mukaan, jos täysi-ikäinen asiakas ei sairauden, henkisen toimintakyvyn vajavuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi pysty osallistumaan ja vaikuttamaan palvelujensa tai sosiaalihuoltoonsa liittyvien muiden toimenpiteiden suunnitteluun ja toteuttamiseen taikka ymmärtämään ehdotettuja ratkaisuvaihtoehtoja tai päätösten vaikutuksia, on asiakkaan tahtoa selvitettävä yhteistyössä hänen laillisen edustajansa taikka omaisensa tai muun läheisen henkilön kanssa.

Saamastani selvityksestä ilmenee, että haastemies on tuonut kantelijan tyttärelle asiakirjan (tiedoksianto), jonka hän on asumisyksikön ohjaajan läsnä ollessa halunnut laittaa avaamattomana kansioonsa. Haastemies on selvittänyt kantelijan tyttärelle, mistä tiedoksiannossa on ollut kysymys.

Selvityksen mukaan asumisyksikön ohjaaja on pahoitellut, ettei hän ollut tiedustellut, haluaako kantelijan tytär, että haastemiehen käynnistä tiedotetaan hänen äidilleen. Yksikönjohtajan näkemyksen mukaan ohjaajan olisi tullut tiedottaa myös yksikönjohtajaa haastemiehen käynnistä ja selvittää, miten tilanteessa toimitaan.

Kaupungin sosiaali-, terveys- ja pelastustoimialan näkemyksen mukaan asiassa on menetelty asianmukaisesti, sillä ohjaaja on toiminut tilanteessa kantelijan tyttären toiveiden mukaisesti ja ohjaajalla on ollut velvollisuus kunnioittaa asiakkaan tahtoa (itsemääräämisoikeutta). Kaupungin lausunnossa kuitenkin pahoitellaan, ettei ohjaaja ollut kysynyt, haluaako kantelijan tytär, että haastemiehen käynnistä ollaan yhteydessä hänen äitiinsä tai muuhun omaiseen.

Asiassa on lähinnä arvioitavana, miten asumisyksikön henkilökunnan olisi tullut toimia tilanteessa.

Totean, että vammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ja omien toiveiden huomioon ottaminen on lähtökohtana sosiaalihuollon palveluja koskevassa lainsäädännössä. Joissain arkisissa tilanteissa esimerkiksi kehitysvammaisen henkilön edun mukainen toimintatapa saattaa kuitenkin edellyttää, että vaikeaselkoisessa tilanteessa keskustellaan yhdessä asiakkaan kanssa ja häntä tarvittaessa tuetaan oman päätöksensä tekemisessä.

YK:n vammaissopimuksen 12 artikla edellyttää, että vammaisen henkilö voi saada oikeustoimikelpoisuutta käyttäessään tarvitsemansa tuen. YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean 12 artiklasta antama yleiskommentti korostaa sosiaalisten verkostojen ja luontaisesti esiintyvän yhteisön tuen keskeistä asemaa tuetussa päätöksenteossa.

Osana vammaisten asumispalvelujen tavanomaista arkea edellä todettu voi tarkoittaa esimerkiksi vammaisen henkilön tukemista asioiden ymmärtämisessä, oman mielipiteen muodostamisessa ja ilmaisemisessa sekä päätösten seurausten arvioimisessa ja päätösten toteuttamisessa. Vammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden toteutumisen kannalta olennaista on, että tukea antava henkilö (esim. asumisyksikön ohjaaja, avustaja tai omainen) ei pääätä vammaisen henkilön puolesta häntä koskevista tärkeistä asioista, eikä asiaan oteta kantaa siten, että vammaisen henkilö mieltää kannanoton sellaiseksi, jota hänen on noudatettava. Tämä näkemykseni ei tietysti estä sitä, että vammaisen henkilön kanssa keskustellaan (hänen suostumuksellaan ja myötävaikutuksellaan) käsillä olevasta asiasta ja tuodaan esiin myös vaihtoehtoisia ratkaisuja ja niiden vaikutuksia.

Mitä tärkeämmästä vammaisen henkilön elämään liittyvästä asiasta on kyse, sitä varovaisemmin pitää suhtautua vammaisen henkilön omaan mielipiteeseen ja tahtoon vaikuttamiseen. Tavoitteena tulee olla, että vammaisen henkilö voisi muodostaa aidosti oman käsityksensä asiasta.

Edellä todetun soveltaminen puheena olevassa kanteluasiassa olisi saattanut edellyttää, että asumisyksikön ohjaaja tai muu henkilökuntaan kuuluva olisi keskustellut kantelijan tyttären kanssa haastemiehen antamasta asiakirjasta ja sen tarkoituksesta sekä vaihtoehtoisista toimintatavoista ja niiden mahdollisista seurauksista. Kuten saamissani selvityksissä on todettu, tässä yhteydessä olisi ollut perusteltua tiedustella, haluaisiko kantelijan tytär, että haastemiehen käynnistä kerrotaan äidille tai jollekin muulle henkilölle.

Pidän yleisesti tärkeänä, että erityisesti kehitysvammaisten asumispalvelujen tuottajilla on riittävästi tietoa vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta ja tuettua päätöksentekoa koskevista asioista. Määräämilläni vammaisten asumisyksikköjen tarkastuksilla olen kiinnittänyt palveluntuottajien huomiota tarvittavan itsemääräämisoikeutta koskevan koulutuksen järjestämiseen ja työntekijöiden asianmukaiseen perehdyttämiseen.

Käräjäoikeus katsoi 13.2.2023 päätöksessään, että kantelijan tytär ei kykene valvomaan etuaan edunvalvojan vapauttamista koskevan hakemusasian käsittelyssä. Näin ollen asiassa oli kantelijan tyttären oikeusturvan kannalta tarpeellista määrätä hänelle viran puolesta edunvalvoja oikeudenkäyntiä varten (prosessiedunvalvoja), jotta asiassa saatiin tarpeellinen selvitys oikean toimenpidevaihtoehdon löytämiseksi.

Kantelijan tyttären oikeusturva ei siis ollut vaarantunut käräjäoikeudessa vireillä olevan asiassa, vaikka haastemiehen toimittamista asiakirjoista ei ollut tiedotettu, eikä lausumaa ollut toimitettu käräjäoikeudelle määrääjassa.

Saamani selvityksen mukaan kaupungin vammaistyö käsittelee valvontakäynnillään puheena olevan kantelun osalta asumisyksikön sisäistä tiedonkulkua. Edellä todettujen syiden vuoksi asia ei anna minulle aiheutta muuhun kuin, että kiinnitän palveluntuottajan ja asumisyksikön huomiota edellä sanottuun.

3.2.2 Asiakirjojen häviäminen

Kantelun mukaan haastemiehen toimittamat paperit eivät olleet muuton yhteydessä siirtyneet uuteen asumisyksikköön. Selvityksen mukaan kantelijan tyttären asiakirjoja sisältänyt kansio oli muuton yhteydessä pakattu muuttolaatikkoon kantelijan ja hänen tyttärensä läsnä ollessa. Selvityksen mukaan kansio oli samana päivänä siirtynyt muuttokuorman mukana uuteen asumisyksikköön. Kaupungin lausunnon mukaan vastuu asiakirjojen hallinnasta oli päättynyt vanhan asumisyksikön osalta, kun asiakirjat oli luovutettu kantelijan tyttären haltuun.

Minulla ei ole käytettävissäni olevin keinoin mahdollista selvittää sitä, mihin asiakirjat ovat lopulta päätyneet ja kenen hallussa ne ovat. Saamani selvityksen perusteella en ole kuitenkaan voinut havaita tässä asiassa virhettä asumisyksikön menettelyssä. Tästä syystä asia ei tältä osin johtanut toimenpiteisiini.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.2.1 esittämäni näkökohdat yrityksen A:n vammaispalvelujen ja B:n kaupungin sosiaali-, terveys- ja pelastustoimialan tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän niille jäljennöksen tästä päätöksestäni.